

Ryszard Małachowski

"Pedagogika humanizmu społecznego Andrzeja Niesiołowskiego", D. Jagielska, J. Kostkiewicz, Kraków 2015 :
[recenzja]

Studia z Teorii Wychowania 7/1 (14), 201-206

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard Małachowski

Uniwersytet Zielonogórski

D. Jagielska, J. Kostkiewicz, *Pedagogika humanizmu społecznego Andrzeja Niesiołowskiego*, Wyd. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, ss. 274

Po 1989 r. w polskiej myśli naukowej zaznaczyła swoją obecność zwiększająca się liczba autorów, podejmujących różne aspekty i problemy występujące w obszarze chrześcijańskiej kultury, filozofii, nauki i tradycji. Na tak określony zakres składa się problematyka: filozofii, teologii, duchowości, religiologii, pedagogii (np. ignacjańskiej, Jana Pawła II), pedagogiki, szkolnictwa katolickiego, edukacji, wychowania dzieci, młodzieży (sakramentalnego, religijno-moralnego) i dorosłych (także w duszpasterstwie akademickim). Dotyczy ona również etyki i moralności, sztuki (poezji, literatury, czytelnictwa), martyrologii i patriotyzmu (nekropolie przodków), politologii, polemologii (chrześcijańskiej etyki wojskowej), katolickiej nauki społecznej, socjologii, biografistyki, oraz innych obszarów¹. Ważne zagadnienia w tychże

---

¹ J. Bagrowicz, S. Jankowski, „*Pan Bóg twój, wychowuje ciebie*”, *Studia z pedagogii biblijnej*, wyd. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2005; J. Bałemba, *Uniżenie przed Bogiem centralną kwestią kultury, Przemilczany aspekt pontyfikatu Benedykta XVI*, wyd. 1, Wydawnictwo św. Tomasza z Akwinu, Warszawa 2012; Z. Baran, *W kręgu poezji religijnej dla dzieci*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001; D. Błasiak, *Duszpasterstwo akademickie jako środowisko społeczno-kulturowe, Proces stawania się członkiem grupy od „Oni” do „My”*, Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka, Katowice 2003; *Błogosławione męczenniczki z Nowogrodka, Maria Stella i dziesięć towarzyszek ze Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu, Profile biograficzne*, Nakładem Sióstr Nazaretanek, Rzym 2000; S. Bober, *Walka o dusze dzieci i młodzieży w pierwszym dwudziestoleciu Polski Ludowej*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2011; E. Borowski, *Błogosławiony*

Antoni Beszta Borowski kapłan i męczennik z Bielska Podlaskiego w diecezji Drohiczyńskiej 1880-1943, wyd. 1, Wydawnictwo InterGraf, Drohiczyn 2001; A.T. Borutka, J. Mazur, A. Zwoliński, *Katolicka nauka społeczna*, Częstochowa–Jasna Góra 1999; *Edukacja dorosłych. Drogi edukacyjne i ich biograficzny wymiar*, t. 27, [red.: E. Dubas, O. Czerniawska], [b.w.], Warszawa 2002; J. Janus, *Wielki Pasterz na Wschodnich Rubieżach*, Ś.P. Zygmunt z Łozin-Łoziński, Biskup piński 1870-1932, Wydawnictwo Księży Jezuitów, Warszawa [1936]; J. Ledóchowska, *Życie dla innych*, Wydawnictwo Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego, [b.m., b.r.]; A. Lewkowska, J. Lewkowski, *Zabytkowe cmentarze na Kresach Wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej, Województwo wileńskie na obszarze Republiki Białorusi*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2007; I. Łukasik, *Wkład chrześcijaństwa w kulturę według Christophera Dawsona*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2010; R. Małachowski, *Hizopową stalówką*, t. 1-2, [oprac. graficzne: J. Kościukiewicz], wyd. 2, Wydawnictwo Pijarów, Kraków 2004; R. Małachowski, *Pedagogika religijna i jej konteksty, Bibliografia (lata 1989-2004)*, wyd. 1, Wydawnictwo Bel Studio, Warszawa–Zielona Góra 2006; R. Małachowski, *Średnie szkolnictwo katolickie w Polsce i wybranych państwach europejskich (lata 1945-2000)*, wyd. 1, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielona Góra 2005; S.I. Możdżeń, *Inspiracje katolickiej myśli wychowawczej w Polsce do połowy XX wieku*, wyd. 1, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2001; St.I. Możdżeń, *Fałszywe drogi wychowania*, Wyd. 1, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2013; *Pedagogiczna inspiracja w nauczaniu Jana Pawła II*, [red.: M. Nowak, C. Kalita], Biała Podlaska 2005; *Pedagogika chrześcijańska. Tradycja, współczesność, nowe wyzwania*, [red.: J. Michalski, A. Zakrzewska], Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010; *Pedagogika ignacjańska, Historia, teoria, praktyka*, [red.: A. Królikowska], Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 2010; *Pedagogika katolicka, Zagadnienia wybrane*, A. Rynio], wyd. 1, Oficyna Wydawnicza Wydział Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Filia w Stalowej Woli, Stalowa Wola 1999; A. Rynio A., *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2004; *Salezjanie w Polsce, Z księdzem Bosko ojcem i nauczycielem młodzieży – po stu latach*, [red.: M. Dziubiński], Kraków 1998; *Sługa Boży ks. Aleksander Zienkiewicz – wrocławski kandydat na ołtarze*, [red.: W. Irek], Wydawnictwo Drukarnia Tumska, Wrocław 2013; M. Starzyńska, *Jedenaście klęczników*, wyd. 3, Fundacja Nasza Przyszłość, Warszawa 2005; J. Swastek, *Sługa Boży ks. Aleksander Zienkiewicz „Wujek”. Patron wychowawców i młodzieży zagrożonej dyktaturą relatywizmu*, Wydawnictwo Bratni Zew, Kraków 2013; E. Walewander, *Wychowanie chrześcijańskie. W nauczaniu i praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX w.*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1994; Z. Waszkiewicz, *Duszpasterstwo w siłach zbrojnych II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000; M. Winowska, *Dzieje duszy Franciszki Siedliskiej*, [b.w.], Rzym 1999; N. Wojtatowicz, *Gniazdo aniołów, Opowieść o nazaretankach z Nowogórdka*, Wydawnictwo Zakonu Pijarów, Kraków 2001; *Wokół śmierci i umierania*, t. 1, [red.: W. Galewicz], Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2009; S. Wójcik, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego, Na przykładzie Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska w latach 1945-1961*, Prace historyczne XV, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego i Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii, Wrocław 1995; S. Wójcik, *Ksiądz Infułat Stanisław Turkowski – nestor pracy katechetycznej w Archidiecezji Wrocławskiej*, wyd. 1, Wydawnictwo EX Libris, Wrocław 1995; *Wychowanie personalistyczne, Wybór tekstów*, [red.: F. Adamski], Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy,

publikacjach przybliżają funkcje kapłana jako pedagoga: „ojca duchownego, duszpasterza-wychowawcę, wzór, jakim w pedagogii katolickiej jest beatyfikowany lub/i kanonizowany wychowanek, wychowawca, „kapłan-społecznik”. Kierując się tymże „społecznikowskim” kryterium poznawczym o znacznym stopniu przedmiotowej oryginalności podjąłem próbę opracowania recenzji najnowszej książki Dominiki Jagielskiej napisanej we współpracy z Janiną Kostkiewicz, dotyczącej życia i twórczości Andrzeja Niesiołowskiego. Publikacja ta okazała się możliwa do zrealizowania w wyniku niemal „benedyktynskiej” pracowitości współautorek, bardzo solidnej, wręcz drobiazgowej kwerendzie źródłowej (materiały archiwalne A. Niesiołowskiego w tym: rękopisy, notatki, maszynopisy, korespondencja, książki i broszury), dołączeniu załączników przez autorki monografii (ich wybór i opracowanie), wspartych naukowymi opracowaniami i literaturą uzupełniającą wielu badaczy.

A. Niesiołowski (ps. Aleksander Zajdlich) urodził się 5 lipca 1899 r., w Wielkopolsce pod zaborem niemieckim, w nasyconej intelektualizmem, czytelnictwem, kultem powstańczym (Powstanie Styczniowe 1863 r.), wyedukowanej, wielodzietnej i patriotycznej rodzinie ziemiańskiej herbu „Korzbok”. Propagując ducha wolności, odpowiedzialności, pokojowego współistnienia² między narodami (nie był to pacyfizm), jako religijny³ katolik (w przeciwieństwie do nominalnego) i patriota uczestniczył w działaniach tajnych polskich organizacji młodzieżowych w tym harcerskich, Powstaniu Wielkopolskim

---

Kraków 2005; R. Zajączkowski, „*Głos prawdy i sumienie*”, *Kościół w pismach Cypriana Norwida*, Wydawnictwo Leopoldinum Fundacji dla Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998; Z.J. Zdybicka, *Religia w kulturze. Studium z filozofii religii, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu*, Lublin 2010; Z. Zieliński, *Katolicyzm, człowiek, polityka. Przeszłość i teraźniejszość*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2002; A. Zienkiewicz, *Czyste sumienie to znak miłości, Rozważania. Droga krzyżowa. Rachunek sumienia*, [red.: J. Wartalska], Wydawnictwo Bratni Zew, Kraków 2002; A. Zienkiewicz, *Ofiara przyjęta, Siostry Nazaretanki w Nowogródku w latach 1929-1943, W dwudziestą piątą rocznicę śmierci Sióstr w Nowogródku*, Fuori Commercio, Drukarnia Centralnego Ośrodka Duszpasterstwa Emigracji, Wznowienie na podstawie wydania rzymskiego z 1968, wyd. 3, uzupeł., Wydawnictwo T.P., Warszawa 1999; M. Życzwiński, *Watykan wobec powstania listopadowego*, Wydawnictwo Towarzystwo Autorów i Wydawców Universitas, Kraków 1995.

² D. Jagielska, J. Kostkiewicz, *Pedagogika humanizmu społecznego Andrzeja Niesiołowskiego*, Wyd. 1, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 190.

³ Na religijność składają się silnie zinternalizowane wartości z daną religią związane, wszystkie zachowania zewnętrzne i wewnętrzne, system przekonań, doświadczeń i postaw podmiotu, w jego relacjach ze światem zewnętrznym oraz transcendentnym, tj. z Bogiem, przekazywanych w procesie formowania osobowości wychowawczej, [w:] *Religia w świecie współczesnym, Zarys problematyki religiologicznej, Studia Religiologiczne 1*, [red.: H. Zimoń], Wyd. 1, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001, s. 101.

(odznaczony „Medalem Niepodległości), „Kampanii Wrześniowej” 1939 r. (II wojna światowa). Do niewoli dostał się w tym samym roku w wyniku przegranej z Niemcami bitwy nad Bzurą.

A. Niesiołowski (uczeń Floriana Znanięckiego) był wszechstronnie wykształconym („renesansowym”) katolikiem: „humanistą”-społecznikiem, patriotą, pedagogiem (nauczycielem gimnazjalnym, akademickim), badaczem okresu międzywojennego. Znano go jako intelektualistę, działacza społecznego, człowieka wysokiego poczucia honoru oraz godności, charyzmatycznie ukierunkowanego na wieloaspektowo rozumiane dobro wspólne i ethos narodowy (zachowanie polskiej, tj. chrześcijańskiej tożsamości kulturowej, pomyślność, bezpieczeństwo, niepodległość, zamożność narodu i państwa). Pod względem moralnym - osoba „kryształowa”. Przebieg jego biografii naukowej: prawdopodobnie tendencyjne, spowodowane rywalizacją-odrzućenie habilitacji, wskazuje na to, iż w środowisku akademickim i pracy badawczej stanowił jednoznaczne zaprzeczenie koniunkturalizmu. Nie unikał tematów kontrowersyjnych, traktując swą działalność wynikającą z „rozumu i serca” jako służbę Bogu, Kościołowi, Ojczyźnie, narodowi, poszczególnym środowiskom wychowawczym i każdej osobie. Niezmiernie krótki okres jego twórczości („głównie lata trzydzieste XX wieku”), wyróżniając się nadspodziewanie dużą liczbą prac badawczych, brał genezę z głównego nurtu humanistyki, religii, teologii i kultury katolickiej II Rzeczypospolitej. Pozostając między pedagogiką kultury a pedagogiką personalistyczną docierał interdyscyplinarnie do dziedzin pogranicza z takimi naukami jak: filozofia kultury, filozofia wychowania, pedagogika ogólna, pedagogika społeczna, politologia, socjologia, socjologia wychowania, andragogika, pedagogika szkoły wyższej, antropologia kulturowa i polityczna (ich elementy). Twórczość ta przyjmuje bardzo złożony charakter podejmując również zagadnienia polityki społecznej, pracy socjalnej, opieki i edukacji. Wskazuje na konieczność samokształcenia i samowychowania narodu polskiego w istotnej mierze „wyniszczonego” intelektualnie, edukacyjnie, wychowawczo, moralnie (pijaństwo, karierowiczostwo, rozpusta) i ekonomicznie przez zaborców. Wszystko to z jednej strony determinuje kwalifikację przypisywanej mu wszechstronności naukowej, nie mniej utrudnia aplikację przedmiotową jego badań i misji. W wyniku złożonej analizy J. Kostkiewicz wyznacza jej immanentny interdyscyplinarny obszar głównie w perspektywie pedagogicznej⁴.

Recenzowana monografia, będąc w wyznaczonym zakresie całościowym ujęciem dorobku A. Niesiołowskiego, przyjmuje formę studium

---

⁴ D. Jagielska, J. Kostkiewicz, *Pedagogika humanizmu...* op. cit., s. 12.

historyczno-biograficznego⁵. W strukturze i treści (główne rozdziały) dotyczy przede wszystkim pedagogiki humanizmu społecznego (nie mylić z humanistyczną pedagogiką społeczną!), implikującego m. in. powinność rozwoju osobowego (kształcenie, samokształcenie, formacja moralna), a także zaangażowania w przemodelowanie zastanych struktur życia społecznego (ewangeliczne zadania człowieka, osobiste zaangażowanie w rozwój kultury narodowej). Jest to wychowawcze przesłanie, a zarazem synteza programu pedagogicznego tego badacza, które J. Kostkiewicz wskazuje (obie postawy) jako zobowiązanie wynikające z jego antropologii oraz światopoglądu. Jednakże niewiele odniesień do antropologii o charakterze „(neo) tomistycznym” zawartych w pracach A. Niesiołowskiego, skutkowało brakiem rekonstrukcji tychże zagadnień w przedmiotowej monografii. Stanu zaangażowania dopełniają obecne w monografii autorskie publikacje⁶ tego badacza, wypełniające lukę polegającą na braku „we współczesnych naukach humanistycznych i społecznych szerszych, bezpośrednich odniesień do bogatej puli tekstów”⁷ tego pedagoga, czekając zdaniami J. Kostkiewicz na wieloprzeciwkową analizę.

W celu realizacji misji której miał świadomość, na swego patrona wybrał poznańskiego profesora Kazimierza Tymienieckiego, będącego wzorem: suwerennego ducha polskiego, uczonego i badacza, kierującego A. Niesiołowskiego ku Pawłowi Włodkowicowi („<<temat dla Niesiołowskiego>>”⁸). Na jego postawę ludzką, aksjologiczną i badawczą wpłynął także ruch filarecki, oraz stowarzyszenie „Eleusis”, inicjator polskiego neomesjanizmu Wincent Lutosławski (sugerujący się nadto „yogizmem hinduskim”).

Po śmierci A. Niesiołowskiego (zmarł w lutym 1945 r. w niemieckim oflagu dla polskich oficerów) zrealizowana wcześniej przez niego twórczość naukowa lokująca się w centrum dyskursu katolickiej humanistyki 20-lecia międzywojennego, społecznie zorientowanej myśli humanistycznej (zagadnienia społeczno-oświatowe, pedagogika humanizmu społecznego, ideologie wychowawcze, ekspansje totalitaryzmów) z powodów politycznych pozostawała tendencyjnie „poza dyskursem naukowym pedagogów oraz promowanymi teoriami pedagogicznymi, a także socjologicznymi”⁹. Konsekwentnie zatem, w wyniku zmian ustrojowych państwa polskiego, z punktu widzenia

---

⁵ Tekst recenzji Wiesława Theissa umieszczony na obwolutie końcowej powyższej publikacji, patrz: *ibidem*.

⁶ *Ibidem*, s. 13.

⁷ *Ibidem*, s. 14.

⁸ *Ibidem*, s. 20.

⁹ *Ibidem*, s. 9.

Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz filozofii marksistowsko-leninowskiej¹⁰, jej światopoglądu, aksjologii, socjologii, antropologii, a także „pedagogiki socjalistycznej”, twórczość tę traktowano jako „szkodliwą” ideologicznie stosując wobec niej separację wroga, a nawet poddawano zniszczeniu (m.in. kilka tomów rękopisów). Nadto odmawiając mu statusu teoretyka-badacza ujmującego zagadnienia pedagogiczne, lokowano go w niszowym nurcie problematyki kulturalno-oświatowej. Zaprzeczenie to miało charakter konsekwentnego wykluczenia również po 1989 r., w utrwalającym swoje wpływy okresie dominacji (neo) liberalizmu (A. Niesiołowski krytykował socjalizm i liberalizm¹¹) oraz indywidualistycznych trendów kulturowych. Tak determinowany imperatyw poznawczy, słabo rozpoznana charakterystyczna dla niego (jako socjologa i pedagoga) myśl społeczna i wychowawcza, koncepcje teoretyczne i metodyczne pedagogów okresu międzywojennego, skłaniają do podjęcia badań nad „pismami” A. Niesiołowskiego (również innych badaczy), oczekującymi na włączenie ich do współczesnego dyskursu pedagogicznego. Bowiem: „Motywy jego twórczości - jak pokazuje stan współczesnych dziejów świata - powinny znowu Polakom być bliskie”¹².

---

¹⁰ 2. *Marksizm jako doktryna filozoficzna*, [w:] B. Olszewska-Dyoniziak, *Antropologia totalitaryzmu europejskiego XX wieku*, Wyd. 1, Wydawnictwo Atła 2, Wrocław 1999, s. 28-29.

¹¹ D. Jagielska, J. Kostkiewicz, *Pedagogika humanizmu...*, op. cit., s. 191.

¹² *Ibidem*, s. 14.